

“ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો”

પુસ્તકમાં ગંભીર સંપલનાઓ

લેખક:—શ્રીયુત પં. લાલચંદ્ર ભગવાન ગાંધી. પ્રાચ્યવિદ્યામંદિર, વડોદરા.

૯

ફોર્મિસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ તરફથી તેની ગ્રંથાવલિના નં. ૧૫ તરીકે ‘ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો’ નામનું જે પુસ્તક ૩ ભાગોમાં પ્રકાશિત થયેલું છે અને જેના સંગ્રહ કરનાર એડીટર તરીકે આચાર્ય ગિરમ્મશંકર વલ્લભજી પી. એ; એમ. આર. એ. એસ. નિવૃત્ત ક્યુરેટર, આર્કાઈઓલોજિકલ વિભાગ, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ, મુંબઈ-એમનું નામ જોડાયેલું છે—તે સંબંધમાં વાચકોનું લક્ષ્ય ખેંચવા ઇચ્છું છું.

ગુજરાતના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ લેખો જે અન્યત્ર અંગ્રેજી પરિચય-ભાષાંતર સાથે કે તે વિના પ્રકાશિત થયા હતા, તેનો એકત્ર સંગ્રહ ગુજરાતી પરિચય-ભાષાંતર સાથે ઉપયુક્ત પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યો છે; એથી ઇતિહાસપ્રેમીઓને-ગુજરાતના અભ્યાસીઓને-આનંદ થવો નોઈએ; પરંતુ તેનું આંતર નિરીક્ષણ કરતાં વિષાદ થાય એવું વિશેષ જણાય છે. એમાં કેટલેક સ્થળે અક્ષમ્ય વિચિત્ર ગંભીર ભૂતભરેલા અર્થો કરવામાં આવ્યા છે અને અશુદ્ધિ-ઓની પરંપરા છે. એથી ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને અને અન્ય વાચકોને ગેરસમજ થવી સંભવિત છે તથા તેનો પ્રવાહ અન્યત્ર આગળ વધે એ શક્ય છે. એથી એ સંબંધમાં અહીં થોડું સૂચન કરવાનું ઉચિત ધાયું છે. આશા છે કે સત્ય-પ્રેમીઓ તટસ્થ દૃષ્ટિથી એનું અવલોકન કરશે.

ઉપયુક્ત પુસ્તકનો ત્રીજો ભાગ, જે સંવત ૧૯૯૮માં સન ૧૯૪૨માં પ્રકટ થયેલ છે, તેમાંના માત્ર એક પહેલા લેખ સંબંધમાં જ અહીં વક્તવ્ય શક્ય છે. ત્યાં ‘વાઘેલા વંશના લેખો’ એવા મથાળા નીચે ‘આબુગિરિ ઉપર ફેલવાડાનો રાજા વીરધવલના સમયનો શિલાલેખ’ જેને નં. ૨૦૬ તરીકે ઓળખાવેલ છે અને ‘પ્રા. સં. ઈ. ભા. પા. ૧૭૪’ સંજ્ઞાથી અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ જણાવેલ છે તે લેખ, પહેલાં ભાવનગર રાજ્યના પુરાતન સંશોધન-ખાતા તરફથી પ્રકાશિત થયેલા ‘કલેક્શન ઓફ પ્રાકૃત એન્ડ સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ’ નામના પુસ્તકમાં પ્રકટ થયેલ હતો. (જે પુસ્તક અત્યારે મારી સામે નથી.)

પૂર્વેકિત “ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો” પુસ્તકના ત્રીજા ભાગમાં એ શિલાલેખનો પ્રાથમિક પરિચય કરાવતાં જણાવ્યું છે કે—“અણહિલવાડના રાજ્યોના પ્રધાનો વસ્તુપાલ અને તેજપાલ નામના બે ભાઈઓએ આદિનાથના મંદિરમાં કેટલુંક સમારકામ તથા સુધારો કરાવ્યાનું લેખમાં લખ્યું છે.”

એવી રીતે પરિચય કરાવતાં લેખકે એ લેખનો આશય સમજવામાં અને તેની સ્પષ્ટતા કરવામાં શોચનીય અનભિજ્ઞતા દર્શાવી છે, એમ કહેવું જોઈએ. કારણ કે એ લેખ (શ્લો. ૬૦-૬૧)નો આશય સમજાનારા સુજ્ઞાને સમજાય તેમ છે કે મંત્રીશ્વર તેજપાલે આખૂપર્વત ઉપર દેહલવાડામાં ‘ લૂણસિંહવસહિકા ’ એ નામનું નેમિનાથદેવનું વિશાલ નવું જ જિનમંદિર તૈયાર કરાવ્યું હતું, જે (૫૨) દેવકુલિકાઓથી અલંકૃત અને વિશાલ હસ્તિ-શાલાથી શોભતું રચાવ્યું હતું, તેનું એ શિલાલેખમાં વર્ણન છે. એ સંબંધમાં ગૂર્જરેશ્વરના માન્ય પુરોહિત કવિ સોમેશ્વરદેવે ૭૪ કાવ્યોવાળી રચેલી પ્રશસ્તિ શિલાલેખમાં ઉત્કીર્ણ કરેલી છે.

ઉપર્યુક્ત પરિચયમાં, મૂળ સંસ્કૃત લેખમાં અને તેના ગુજરાતી ભાષાંતરમાં એ લેખનો સંવત ૧૨૬૭-ઈ સન ૧૨૧૧ જણાવેલ છે, પરંતુ એની સાથેના બીજા લેખના આધારે અને અન્ય સાધનો દ્વારા તપાસ કરતાં ત્યાં વાસ્તવિક સંવત ૧૨૮૭ સમજવો જોઈએ. તથા અંતમાં ‘ શ્રીનાગેદ્રગચ્છે શ્રીવિજયસેનસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠા કૃતા ’ અસ્પષ્ટ પણ ત્યાં વંચાય છે, તે હોવું જોઈએ.

ઉપર્યુક્ત પુસ્તકમાં મૂળ સંસ્કૃત લેખ જે પંક્તિમદ્ધ છપાયો છે, તેમાં હસ્ત દીર્ઘ, પદ્મ-ઝેદ, પદ્મ-ચોળના, પૃથક્કરણ આદિ કરવામાં યથાયોગ્ય કુશલતા અને કાળજી દર્શાવાઈ જણાતી નથી, જેને પરિણામે તેમાં અનેક ભૂલો જણાય છે. વિશેષનામોમાં અને અન્યત્ર પણ વર્ણુ-વ્યત્યય, વર્ણુ-લોપ જેવી અસ્ત-વ્યસ્તતા નજરે ચડે છે. તેમાંથી કેટલીક દર્શાવી શકાય.

શુદ્ધ

અશુદ્ધ

શ્લો.	૩માં	અણહલપુર	જોઈએ, ત્યાં	અણહિપુર	છપાયેલું છે.
„	૪માં	કલ્પદ્રુમ	„	કલ્પદ્રુમ	„
„	૭માં	અશ્વરાજઃ	„	સશ્વરાજઃ	„
„	૧૪માં	વિરચયતિ	„	વિરચચતિ	„
„	૧૭માં	સાઠ માઠ ધનદેવી	„	સાઠ માઠ વનદેવી	„
„	„	સોદર્યઃ	„	સૌદર્યઃ	„
„	૪૫માં	જૈત્રસિંહઃ	„	ચૈત્રસિંહઃ	„
„	૪૮માં	-ગુરુ-	„	-ગુહ-	„
„	૪૯માં	અનુપમાદેવ્યાઃ	„	અનુપદેવ્યાઃ	„
„	૫૮માં	સુકૃતવેદમ	„	સકૃતવેશ	„
„	૬૩માં	મયતાં	„	મતયો	„
„	„	દશ-મૂર્ત્યયઃ	„	દશ-પુત્રયઃ (?)	„
„	૬૪માં	મૂર્તીનામિહ	„	મુદ્ધનીનામિવ	„
„	„	કરિવધૂપૃષ્ઠ-	„	કરિદધુઃ સ્વેષ્ટ-	„
„	„	-બન્ધુઃ	„	-બાહુઃ	„
„	૬૯માં	પ્યાનંદા-	„	પ્યાચંદા-	„
„	૭૦માં	શ્રીજૈનશાસનવની	„	શ્રીજૈનશાસવની	„
„	„	સત્તક	„	સન્નક	„

—એ લેખનું બાષાંતર જોઈએ, તો તે પણ યથાયોગ્ય સંતોષકારક લાગતું નથી, અનેક ભૂલોથી ભરેલું જણાય છે. તેમાં અશ્વરાજ જોઈએ ત્યાં શશ્વરાજ (શ્લો. ૭-૮માં) છે, કુમાર કાર્તિકેયસ્વામીની માતા પાર્વતી જોઈએ, ત્યાં કાર્ત્તવીર્યની માતા જણાવેલ છે (શ્લો. ૭), ચંડપ્રસાદ જોઈએ ત્યાં ચંડુપ્રસાદ અને પ્રહ્લાદન જોઈએ, ત્યાં પ્રહ્લાણુ વગેરે જોવા મળે છે.

તેમાં મંગલાચરણનો ખીન્ને શ્લોક, તેના બાષાંતર સાથે વિચારવા યોગ્ય છે.

“યઃ [ક્ષ]ંતિમાનપ્યરુ[ણઃ] પ્રક્રોપે શાંતોપિ લીપ્તઃ સ્મરનિગ્રહાય ।

નિમીલિતાક્ષોપિ સમગ્રદર્શી સ વઃ શિવાયાસ્તુ શિવાતનૂજઃ ॥”

તેનું ત્યાંનું બાષાંતર—“શાંતિમાન હોવા છતાં કોપથી રક્ત, શાન્ત હોવા છતાં સ્મરનિગ્રહમાં પ્રદીપ્ત, અને ચક્ષુ બંધ છતાં જે સર્વ જુએ છે તે પાર્વતીનો પુત્ર ગણપતિ તમારું કલ્યાણ કરે.”

—આ સ્થળે શિવા-તનૂજનો અર્થ નેમિનાથદેવ કરવો સુસંગત છે, કારણકે આ પ્રશરિત, નેમિનાથદેવના નવા બનાવેલા જિનમંદિરને ઉદ્દેશી રચાયેલી છે, નેમિનાથની માતાનું નામ શિવા (શિવાદેવી) જૈનસાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ છે, નેમિનાથ ક્ષમાવાન હોવા છતાં કોપ પ્રત્યે અરુણ (લાલ-કોપ દૂર કરનાર), શાંત હોવા છતાં કામદેવનો નિગ્રહ કરવામાં દીપ્ત (ઉગ્ર) કહી શકાય, ધ્યાન-મગ્નાવસ્થામાં તે નિમીલિતાક્ષ હોય છે, છતાં તેઓ સર્વજ્ઞ હોઈ સમગ્રદર્શી છે, તે શિવા-તનૂજ નેમિનાથ તમારા શિવ-મંગલ, કલ્યાણ, મોક્ષ માટે હે.

—કવિએ અહીં વિરોધાલંકારથી અનેકાંતવાદ ઘટાવી દ્વયથી શબ્દનો પ્રયોગ કરી ખૂબીથી નેમિનાથદેવનું આશીર્વાદાત્મક મંગલાચરણ કયું છે એ લક્ષ્યમાં લેવું જોઈએ.

ઉપર્યુક્ત પુસ્તકમાં છપાયેલું ૧૭મું કાવ્ય અને તેનું બાષાંતર જોવા જેવું છે:—

“જાલદ્વમાકુસાકુવનદેવીસોહગાવયજુકાચ્યાઃ ।

પદમલદેવી ચૈષાં ક્રમાદિમાઃ સપ્ત સૌંદર્યઃ ॥”

તથા ત્યાં તેનું બાષાંતર આ પ્રમાણે છપાયેલું છે—

“તેને જલ, માકુ, સાકુ, વનદેવી, સોહગા, વયજુકા અને પદમવ્રદેવી એવા અનુક્રમવાળા સાત પરણેલી પત્નીઓ હતી.”

—ઉપરના શ્લોકમાં લાલુગ, મદ્મદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ એ ચાર ભાઈઓનાં નામો જણાવેલાં છે, એમને એ અનુક્રમે ૭ સગી-મ્મહોદર બહેનો હતી, તેને અહીં બાષાંતરકારે અર્થનો અનર્થ કરી પરણેલી પત્નીઓ જણાવી છે !!

મૂળ શિલાલેખમાં પહેલી ચાર બહેનોનાં જલદ્વ, માકુ, સાકુ, વનદેવિ એવાં નામો વંચાય છે, તેને બદલે ઉપર્યુક્ત પુસ્તકમાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સંસ્કૃત શ્લોકમાં, તથા તેના બાષાંતરમાં જલ, માકુ, સાકુ, વનદેવી એવાં નામો છપાયેલાં છે.

વિશેષમાં મૂળ શિલાલેખમાં સૌંદર્યઃ પાઠ છે, તે એડીટરને શુદ્ધ તરીકે સમજાયા જણાતો નથી એટલે ત્યાં સૌંદર્યઃ છપાવ્યું લાગે છે; એડીટરે ત્યાં સુંદરી શબ્દ સમજી

તેનું એવું ૩૫ કદબી લીધું લાગે છે. એથી તેનો અર્થ તેવો વિચિત્ર ક્યો લાગે છે. વાસ્તવિક રીતે વિચારીએ તો ત્યાં સોદર્ય: પાઠ શુદ્ધ છે, સોદરી (સહોદરી-સગીબહેન અર્થ-વાચક) શબ્દનું બહુવચનનું એ ૩૫ છે. કવિએ એ પહેલાં ણાં પદ દ્વારા પૂર્વે જણાવેલા ચાર બંધુઓ (૧ લૂણિગ, ૨ મલ્લકદેવ, ૩ વસ્તુપાલ અને ૪ તેજપાલ) એમની અનુક્રમે જણાવેલી આ ૭ સહોદરી-સગીબહેનો હતી, તેમ જણાવ્યું છે.

વિશેષ તપાસ કરતાં જણાય છે કે મંત્રીશ્વર તેજપાલે ત્યાં આખું તીર્થમાં પોતે કરાવેલ 'લૂણસીહ-વસહી' નામના નેમિનાથદેવના તે ચૈત્યમાં, જગતીમાં પોતાની એ સાતે બહેનોના ક્રિય માટે પણ જુદા જુદા ૭ તીર્થકરની પ્રતિમાઓથી અલંકૃત જુદી જુદી ૭ દેવકુલિકાઓ કરાવી હતી અને સં. ૧૨૯૩ વર્ષના ચૈત્ર વદિ ૮ શુક્રવારે નાગેન્દ્રગચ્છના શ્રીવિજયસેનસૂરિ દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત કરાવી હતી. શિલાલેખો સાથે હાલમાં પણ એ વિદ્યમાન છે, ત્યાં સ્પષ્ટ આવા ઉલ્લેખો છે—

—સં. ૧૨૯૩ વર્ષે ચૈત્રવદિ ૮ શુક્રે શ્રીઅર્જુનાચલતીર્થે સ્વયંકારિતલૂણસીહવસહિકાચ્ય-શ્રીનેમિનાથદેવચૈત્યે જગત્યાં.....મહં. શ્રીતૈજપાલેન—

(૧) સ્વર્ભગિન્યા બાઈ જાલ્હણદેવ્યાઃ શ્રેયોઽર્થ.....

(૨) " ની " માહ "

(૩) " " સાહદેવ્યાઃ "

(૪) " " ઘણદેવિ— "

(૫) " " સોહગા— "

(૬) " " વચ્ચુકા— "

(૭) " " પદ્મલા— ",.....

—આ શિલાલેખો 'એપિગ્રાફીઆ ઇન્ડિકા' વો. ૮, પૃ. ૨૨૭ થી ૨૨૯માં નં. ૨૬ થી ૩૧માં, તથા 'પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ' ભાગ બીજામાં લેખાંક : ૯૪ થી ૯૯ અને ૧૦૩માં, અને 'અભ્યુદ-પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ' (આખું ભાગ બીજા)માં લેખાંક ૩૨૫ થી ૩૨૮, ૩૩૦, ૩૩૧ અને ૩૩૭માં મૂળ સંસ્કૃતમાં પ્રકાશિત થયેલા છે; તથા પહેલામાં અંગ્રેજીમાં અને પાછળના એ ત્રણમાં તેનો ગુજરાતી સાર પણ પ્રકાશિત થઈ ગયેલ છે. એથી અહીં વિશેષ સમર્થનની અપેક્ષા નથી.

વિશેષમાં એટલે અંશે સંતોષ માનીએ કે ઉપર્યુક્ત 'ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો' ભાગ ત્રીજામાં, સંગ્રહ કરનાર એડીટર પ્રાસ્તાવિક ઐતિહાસિક વિવેચન (પૃ. ૧૧)માં 'વસ્તુપાલ તથા તેજપાલનું વંશવૃક્ષ' દર્શાવ્યું છે, તેમાં ઉપર જણાવેલ નામોવાળી ૭ બહેનોને તેમની બહેનો તરીકેના ક્રમમાં દર્શાવી છે.

એના શ્લો. ૬૨ થી ૬૬ના બાષાંતરમાં (પૃ. ૧૨માં) અર્થ ન સમજવાથી કંઈક વિચિત્ર જ જણાવ્યું છે કે—

"ધર્મકાર્યોના પ્રમાવથી વાદળાંને પણ નમાવનાર.....ધીમત લાવણ્યસિંહ દિગ્નાયકો સમાન હતા અને હાથી પર આરોહણ કરી જિનેશ્વરના દર્શને જતી તેમની ૧૦ (દશ) પુત્રીઓ રમ્ય લાગે છે.

સોલંકી નૃપ વીરધવલના અતુલ કર જેવા વસ્તુપાલના સુમતિવાળા અતુલ તેજપાલે આ જિનના મંદિરમાં આ પુત્રીઓનાં (?) હાથો પર વિરાજતાં પથરનાં ૧૦ (દશ) પુતળાં કરાવ્યાં.

સરવર સમીપમાં ફલસહિત આશ્રવૃક્ષ સમાન તેની પત્નીનો આધાર, તેજપાલ નિજ પત્નીસહિત વસ્તુપાલના મહેલમાં દેખાય છે. ”

વાસ્તવિક રીતે ત્યાં આવો અર્થ જોઈએ—[શ્રીમાન ચંદ્રપના પુત્ર ચંદ્રપ્રસાદ થયા, તેના પુત્ર ઉસોમ, તેના પુત્ર ચંદ્રશ્રરાજ થયા. તેમના પવિત્ર આશયવાળા પુત્રો પદ્મણિગ, મહાદેવ, વસ્તુપાલ અને તેજપાલ થયા; જેઓ જિનમતરૂપી આરામ (ખગીયા)ને ઉન્નત કરવામાં નીરદ-મેઘ જેવા છે. ૬૨

શ્રીમંત્રીશ્વર વસ્તુપાલનો પુત્ર જૈત્રસિંહ નામનો, અને તેજપાલના પુત્ર લાવણ્ય-સિંહ વિશ્રુત વિખ્યાત મતિવાળો છે; હાથણીઓના રક્ષ પર ચડેલી. એ દશની મૂર્તિઓ એવી રીતે લાંબા સમય સુધી શોભે છે કે-જાણું જિન-દર્શન માટે જતા દિગ્ગતાયકો (૧૦ દિક્ષાલો)ની એ મૂર્તિઓ હોય. ૬૩

ચૌલુક્ય ક્ષિતિપાલ વીરધવલના અદ્વિતીય બંધુ અને વસ્તુપાલના અતુલ લઘુબંધુ સુબુદ્ધિશાલી આ મંત્રો તેજપાલે અહીં હાથણીઓની પીઠ પર પ્રતિષ્ઠિત કરેલી મૂર્તિઓની પાછળ તેમની (તે ઉપર જણાવેલ ૧૦ની) કાંતા-પત્નીઓ સાથે દશ મૂર્તિઓ વિમલ ઉજ્જવલ અશ્મ (આરસ પાષાણ)ના ખતક (તાકા-ગોખલા)માં રહેલી કરાવી હતી. ૬૪

સકલ પ્રજાના ઉપજીવ્ય (આશ્રય કરવા યોગ્ય) વસ્તુપાલની પાસે તેજપાલ, સરો-વરની પાસે રહેલ સફળ (ફળવાળા) સહકાર (આશ્રવૃક્ષ) જેવા શોભે છે. ૬૪

તે બંને બાઈઓએ (વસ્તુપાલે અને તેજપાલે) પ્રત્યેક પુર, ગામ, માર્ગ, પર્વત અને સ્થળમાં વાવ, ફૂવા, નિપાન (અવેડા), ઉદ્યાન, સરોવર, પ્રાસાદ (મંદિર), સત્ર (દાનશાલા-પરબ) વગેરે ધર્મસ્થાનોની પરંપરા અત્યંત નવી કરી અને જીર્ણ થઈ હતી, તેને ઉદ્ધૃત કરી; તેની સંખ્યા પણ જાણી શકાતી નથી, જો તે કોઈ જાણતું હોય તો તે પૃથ્વી જ જાણે છે. ૬૬

પૃ. ૧૩માં પાછળના શ્લોકોના ભાષાંતરમાં આચાર્યોનાં નામો વગેરેમાં બહુ ગોટાળો કર્યો છે. આનંદ, અમરસુરિને બદલે ‘ચંદ્રામરસુરિ આગ્યો,’ શ્રીવિજયસેનસુરિને બદલે મેરૂ મુનિશ્વર હતો’ વિ. વિ. કેટલી ભૂલો અહીં જણાવી શકાય?

આ સંબંધમાં વિશેષ જિજ્ઞાસુ ઈતિહાસના અભ્યાસીઓએ તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી નીચે જણાવેલા ગ્રંથો જેવા જોઈએ—

ભાવનગર રાજ્યના પુરાતત્ત્વ સંશોધનખાતા તરફથી પ્રકાશિત ‘પ્રાકૃત સંસ્કૃત લેખ-સંગ્રહ’માં અંગ્રેજી ભાષાંતર સાથે પ્રકટ થયેલ સંસ્કૃત પ્રશસ્તિવાળો એ શિલાલેખ, ઉપર્યુક્ત ‘ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો’ ભાગ ત્રીજામાં ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે પ્રકટ થયેલ છે, તે ઉપરાંત ખીજે પાંચ સ્થળે પ્રકાશિત થયેલ જાણવામાં આવેલ છે—

(૧) ઇસ્વીસન ૧૮૨૮માં 'એશિયાટિક રિસર્ચીસ' વો. ૧૬માં (પૃ. ૩૦૨) એચ. એચ. વીલ્સને ઉપયુક્ત લેખનું અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર પ્રકટ કરાવ્યું છે.

(૨) 'એપીગ્રાફિયા ઇન્ડિકા' વો. ૮માં ડૉ. પ્રો. એચ. હ્યુડર્સે " જન ઇન્સક્રિપ્શન્સ એટ ધી ટેમ્પલ ઓફ નેમિનાથ ઓન માઉન્ટ આબુ " એ હેડીંગ નીચે પૃ. ૨૦૦થી ૨૦૮ માં પરિચય આપ્યા પછી પૃ. ૨૦૮ થી ૨૧૩ માં ઉપયુક્ત મૂળ સંસ્કૃત શિલાલેખની ફોટો કોપી નોંધી છે અને તે સાથે ૩૨ લેખો અંગ્રેજી ભાષાંતર સાથે ત્યાં પ્રકટ કર્યાં છે. (આ પુસ્તકનું ટાઇટલ ગયેલ હોવાથી પ્રકાશન સન દર્શાવી શકાતો નથી)

(૩) ઇસ્વીસન ૧૮૮૩માં બોમ્બે ગવર્નમેન્ટ સેન્ટ્રલ બુક ડીપો દ્વારા પ્રકટ થયેલી કવિ સોમેશ્વરદેવે રચેલી 'કીર્તિકૌમુદી'ના પરિશિષ્ટ (A.)માં ઉપયુક્ત શિલાલેખને અંગ્રેજી ભાષાંતર સાથે એડીટર આબાજી કાથવટે દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે. (ત્યાં સંસ્કૃત લેખના અંતમાં સં. ૧૨૯૩ જણાવેલ છે, પરંતુ અંગ્રેજીમાં સંવત ૧૨૮૭ જણાવેલ છે.) તથા તેની સાથે સંબંધવાળો ત્યાંનો બીજો શિલાલેખ જે સં. ૧૨૮૭ વાળો છે, જેમાં તે ધર્મસ્થાનની રક્ષા, તથા ઉત્સવાદિ વ્યવસ્થા સૂચવેલી છે, તે પણ ત્યાં પરિશિષ્ટ (B) માં દર્શાવેલ છે.

(૪) સંવત ૧૯૭૮ ઇસ્વીસન ૧૯૨૧ માં જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર દ્વારા પ્રકટ થયેલ 'પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ' (ભાગ બીજા) માં એ શિલાલેખ લે. ૯૪ તરીકે ગુજરાતી સાર સાથે સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રીજિનવિજયજીના પ્રયત્નથી પ્રકટ થયેલ છે.

(૫) સંવત ૧૯૯૪ માં શ્રીવિજયધર્મસૂરિ-જૈન ગ્રંથમાળા, ઉજ્જૈન તરફથી પ્રકટ થયેલ 'અર્ચુદ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ' (આખું ભાગ બીજો) એ પુસ્તકમાં ઇતિહાસપ્રેમી સ્વ. મુનિરાજ જયંતવિજયજીના પ્રયત્નથી લે. ૨૫૦ તરીકે એ લેખ ગુજરાતી અવલોકન સાથે પ્રકાશિત થયેલ છે.

આશા છે કે-સત્ય સંશોધન-પ્રકાશનથી ગુજરાતનો સાચો ઇતિહાસ પ્રકાશમાં આવશે, ત્યારે સર્વને આનંદ થશે.

સંવત ૨૦૦૭ શ્રાવણ શુકલ પંચમી }
શ્રીનેમિનાથ-જન્મકલ્યાણક }